

8/7 Síra a další chalkogeny

Síra ${}^{32}_{16}\text{S}$ Sulphur

- v přírodě volná v sopkách a plynech, uhlí, organismech; vázaná v nerostech a horninách (sádrovec $\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$, baryt BaSO_4 ...), v sulfidech (disulfid železa – pyrit FeS_2 , chalkopyrit FeCuS_2 , sfalerit ZnS , galenit PbS ...), v SO_2 ...
- pevná žlutá nejedovatá látka, nerozpustná ve vodě, tvoří více modifikací (prášková – kosočtverečná, sirný květ – jednoklonná – ochlazením par síry, plastická – vzniklá prudkým ochlazením par síry), hoří modrým plamenem
- tvoří molekuly S_8 (S_6 , S_4 , S_2); užití – výroba H_2SO_4 , hnojiv, sirných mastí v kožním lékařství, síření sudů a sklepů, postřiky rostlin (proti virovým chorobám), střelný prach, zápalky, vulkanizace kaučuku

Bezokyslíkaté sloučeniny síry

- 1) sulfan H_2S : – prudce jedovatý (po chvíli ochromuje čichový nerv, organismus ho přestává cítit, i když ho stále vdechuje), zapáchá po zkažených vejcích, vzniká při rozkladu bílkovin, v přírodě je v ropě a v zemním plynu; redukční činidlo; dobře rozpustný ve vodě → vzniká kyselina sulfanová (bývá v sirných minerálních vodách)
  - $\text{H}_2 + \text{S} \longrightarrow \text{H}_2\text{S} + \text{Q}$; $\text{FeS} + 2\text{HCl}(\text{H}_2\text{SO}_4) \longrightarrow \text{FeCl}_2(\text{FeSO}_4) + \text{H}_2\text{S}$
  - (ne)dokonalé spalování – $(2\text{H}_2\text{S} + \text{O}_2 \longrightarrow 2\text{S} + 2\text{H}_2\text{O})$; $2\text{H}_2\text{S} + 3\text{O}_2 \longrightarrow 2\text{SO}_2 + 2\text{H}_2\text{O}$
  - má redukční účinky – $\text{H}_2\text{S} + \text{SO}_2 \longrightarrow 3\text{S} + 2\text{H}_2\text{O}$
- 2) sirouhlík CS_2 – rozpouštědlo tuků, olejů, pryskyřic, S, P, I; bezbarvá páchnoucí kapalina, hořlavá, páry jsou explozivní a jedovaté; surovina pro výrobu viskózního hedvábí
- 3) soli od H_2S – hydrogensulfidy (HS^- a sulfidy (charakteristické zbarvení – CdS žlutý, ZnS bílý, HgS rumělkový ... – užití v analytické chemii pro důkazy kationtů); PbS , Cu_2S , HgS , FeS_2 , ZnS – pro získání kovů, sulfid antimonit Sb_2S_3 (nerost antimonit) – zápalky, barviva; sulfid arsenitý As_2S_3 – hubení hlodavců, sulfid cíničitý – SnS_2 (zlatožluté lístky) – pro „zlatění“; sulfid rtuťnatý (nerost rumělka, cinabarit) – pigment pro malířské barvy

Kyslíkaté sloučeniny síry

- 4) oxid siřičitý SO_2 – bezbarvý, ostře zapáchající plyn, hubí mikroorganismy, jehličnaté lesy, do ovzduší se dostává při spalování méně kvalitního hnědého uhlí, nafty a topných olejů; podporuje korozi; je příčinou kyselých dešťů; používá se pro desinfekci a bělení vlny, bavlny a slámy a při výrobě celulózy, papíru ze dřeva a kyseliny sírové
- 5) oxid sírový SO_3 – vzniká oxidací SO_2 (s katalyzátorem V_2O_5): $2\text{SO}_2 + \text{O}_2 \longrightarrow 2\text{SO}_3$
- 6) kyselina sírová H_2SO_4 – vzniká rozpouštěním oxidu ve vodě ($\text{SO}_3 + \text{H}_2\text{O} \longrightarrow \text{H}_2\text{SO}_4 + \text{Q}$), silná kyselina, hustá, žíravá, bezbarvá, olejovitá, hygroskopická kapalina, oxidační a dehydratační činidlo; velmi dobře se mísí s vodou; přitom se zvyšuje teplota (ředí-li se kyselina vodou, musí se opatrně přidávat kyselina do vody s mícháním, ne naopak!); pro výrobu hnojiv, barviv, léčiv, plastů, výbušnin, čištění ropy, odrezování plechů, elektrolyt pro akumulátory, dehydratace tuků, olejů...; reaguje se všemi kovy (kromě Pb , Au , Pt)
- 7) kyselina siřičitá H_2SO_3 – slabá kyselina, zředěný roztok tvoří součást kyselých dešťů; $\text{SO}_2 + \text{H}_2\text{O} \longrightarrow \text{H}_2\text{SO}_3$
bezvodá neexistuje; známé jsou jen soli (SO_3^{2-} a HSO_3^-); snadno se oxiduje na SO_4^{2-}
- 8) kyselina thiosírová $\text{H}_2\text{S}_2\text{O}_3$ ($\leftarrow \text{SO}_3 + \text{H}_2\text{S}$); za normálních podmínek se rozkládá na $\text{SO}_2 + \text{S} + \text{H}_2\text{O}$
- 9) $\text{H}_2\text{S}_2\text{O}_2$ kyselina thiosiřičitá
- 10) $\text{H}_2\text{S}_2\text{O}_8$ kyselina peroxodisírová
- 11) H_2SO_5 kyselina peroxosírová
  - 12) síran amonný $(\text{NH}_4)_2\text{SO}_4$ a síran draselný K_2SO_4 – dusíkaté a draselné průmyslové hnojivo
  - 13) pentahydrát síranu měďnatého (modrá skalice) $\text{CuSO}_4 \cdot 5\text{H}_2\text{O}$ – roztokem se poměďuje a impregnuje (dřevo proti hnilobě), k desinfekci bazénů, postřiky se používají na rostliny jako ochrana před škůdci, plísní a hnilobou
  - 14) dihydrát síranu vápenatého (nerost sádrovec) $\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$, vypálením → sádra (hemihydrát s $\frac{1}{2}$ molekuly vody – užití ve stavebnictví, štukátérství a sochařství; dobře na sebe váže vodu, tvrdne a zvětšuje svůj objem
    - heptahydrát síranu železnatého (zelená skalice) – $\text{FeSO}_4 \cdot 7\text{H}_2\text{O}$ – pro výrobu barviv
    - heptahydrát síranu zinečnatého (bílá skalice) $\text{ZnSO}_4 \cdot 7\text{H}_2\text{O}$ – pro konzervaci dřeva a kůže, mořidlo
    - oktahydrát síranu hlinitého $\text{Al}_2(\text{SO}_4)_3 \cdot 18\text{H}_2\text{O}$ – používá se v barvířství, v papírenství a při čištění vod
- 18) hydrogensírany HSO_4^- – krystalické látky, dobře rozpustné ve vodě
- 19) podvojně sírany – kamence: dodekahydrát síranu draselnohlinitého $\text{KAl}(\text{SO}_4)_2 \cdot 12\text{H}_2\text{O}$, dodekahydrát síranu draselnochromitého $\text{KCr}(\text{SO}_4)_2 \cdot 12\text{H}_2\text{O}$
- 20) peroxodisírany – nejsilnější oxidační činidla

Selen ${}^{79}_{34}\text{Se}$ – Selenium

- modifikace šedá (je vodivý po osvětlení; pro polovodiče, expozimetry, usměrňovače střídavého proudu) a tmavě červená (pro barvení skla); užití na fotočlánky solárních panelů, laserové tiskárny; molekuly Se_8 , selan H_2Se

Tellur ${}^{128}_{52}\text{Te}$ – Tellurium

- šedá modifikace; užití: pro slitiny, barvení skla a polovodiče; telan H_2Te

Polonium ${}^{209}_{84}\text{Po}$ – Polonium

- radioaktivní prvek, vodič